

СЕКЦІЯ 1 МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ТЕЛЕГРАМ-ЧАТ ЯК ІНСТРУМЕНТ САМООРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

TELEGRAM-CHAT AS A TOOL FOR SELF-ORGANIZATION OF THE VOLUNTEER MOVEMENT DURING THE WAR

Статтю присвячено проблемам соціальної самоорганізації громадян із використанням соціальних мереж за умов широкомасштабної російської агресії. Особливу увагу приділено волонтерському руху, форми та напрями якого за часів війни аналізуються на прикладі телеграм-чату «Волонтеры. Это Запорожье». Даний масив інформації розглядається як гіпертекст та досліджується за допомогою методу неформалізованого контент аналізу, з певними хронологічними інтервалами, протягом лютого-липня 2022 року.

Автор показує, що з перших днів війни онлайн-платформа стала важливим інструментом залучення людей до захисту Батьківщини. Продемонстровано, що за умов розгубленості влади, паніки серед населення та браку достовірної інформації чат допомагає перевести активність людей та їхнє бажання бути корисними у практичну офлайн-площину, виконуючи інформаційну, комунікативну, координуючу, мобілізаційну та емоційно-релаксаційну функції. Відзначається, що спочатку пріоритетом була оборона міста, спорудження захисних рубежів та спорядження для військовослужбовців, а згодом акцент змістився на гуманітарні питання, підтримку вимушених переселенців та сприяння виїзду із тимчасово окупованих територій.

У статті відзначено, що через взаємодію на онлайн-майданчику відбувалось вироблення нових соціальних практик допомоги, розподіл ролевих та функціональних обов'язків та поступова інституціоналізація зв'язків, що виникали стихійно, як реакція на певні потреби. Наголошується, що за таких умов досвід участі у самоорганізаційних структурах набували люди, які раніше не долучалися до громадської роботи та не цікавилися політикою. Робиться висновок, що висока громадянська активність жителів Запоріжжя та масові приготування до відбиття нападу стали одним із важливих чинників зупинки руху окупаційних військ на північ.

Ключові слова: соціальні мережі, телеграм-чат, волонтерський рух, соціальна самоорганізація, вимушені переселенці.

The article is devoted to the problems of social self-organization of citizens using social networks under the conditions of large-scale Russian aggression. Special attention is paid to the volunteer movement, the forms and directions of which during the war are analyzed using the example of the Telegram chat "Volunteers. This is Zaporozhye". This mass of information is considered as a hypertext and is examined using the method of informal content analysis, with certain chronological intervals, during February-July 2022.

The author shows that from the first days of the war, the online platform became an important tool for attracting people to the defense of the Motherland. It has been demonstrated that under the conditions of confusion of the authorities, panic among the population and lack of reliable information, the chat helps to translate people's activity and their desire to be useful into a practical offline plane, performing informational, communicative, coordinating, mobilization and emotional relaxation functions. It is noted that at first the priority was the defense of the city, the construction of defensive lines and equipment for military personnel, and later the emphasis shifted to humanitarian issues, support for forced migrants and assistance in leaving the temporarily occupied territories.

The article noted that through interaction on the online platform, the development of new social practices of assistance, the distribution of role and functional responsibilities, and the gradual institutionalization of connections that arose spontaneously as a reaction to certain needs took place. It is emphasized that under such conditions, people who had not previously participated in public work and were not interested in politics gained the experience of participating in self-organizing structures. It is concluded that the high civic activity of Zaporizhzhya residents and mass preparations to repulse an attack became one of the important factors in stopping the movement of occupation troops to the north.

Key words: social networks, Telegram chat, volunteer movement, social self-organization, forced migrants.

УДК 316.772.5+316.472.4
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.40.1>

Зубченко О. С.

к. соціол. н.,
доцент кафедри філософії та соціології
Маріупольський державний університет

Вступ. Широкомасштабне російське вторгнення до України у лютому 2022 року призводить до глибинних соціальних трансформацій на мікро- та макрорівні. Відбувається переосмислення традиційних та зародження нових соціальних інститутів, оновлення повсякденних соціальних практик, зміна місця та ролі

різних соціальних груп у соціальній структурі суспільства. Особливе місце у цих процесах займає розвиток волонтерського руху, який, з одного боку продовжує традиції Майдану та АТО, а з іншого – набуває принципово нових рис та якостей за умов всеохоплюючої та надзвичайно жорстокої російської агресії.

Велике значення для координації активних людей, добровільних помічників українських військових та вимушених переселенців із початку Революції Гідності та першого кремлівського нападу мали соціальні мережі. У 2013–2015 роках головним комунікатором для цієї спільноти був Facebook, де формувалися тематичні відкриті та закриті групи, розміщувалися запрошення на патріотичні заходи, організовувались збір коштів для наших захисників, зустрічі військових частин, які приходили на ротацію, тощо. Після 24.02.2022 лідерство у цій сфері впевнено перебрав новий месенджер – Telegram. Раніше його використовувала незначна кількість наших співвітчизників, переважно для отримання інсайдерських політичних новин із сенсаційним присмаком. Але в перші дні війни саме Telegram-канали – як офіційні, так і персональні чи журналістські, перейшли до цілодобового режиму роботи та стали основним джерелом оперативної інформації для мільйонів людей. За даними Kantar Україна, у середині березня цього року найбільшою популярністю серед українців користувалися офіційні та новостійні Telegram-канали (57% та 37% опитаних відповідно) [Телега на війні].

Разом з тим під час кризи соціальні мережі перетворюються на потужний інструмент самоорганізації, планування спільних дій та привернення уваги до гострих проблем та формування громадської думки. При цьому нинішня ситуація суттєво відрізняється від подій восьмирічної давнини. Адже війна разом із російськими ракетами та бомбами прийшла вже не лише на Донбас, але й до кожної української оселі, значно прискорився темп та інтенсивність військових дій, незрівняними були масштаби людських втрат та руйнувань. У особливій небезпеці опинились південні регіони України. До Запорізького краю російські війська вторглися у перший день війни, а вже на початку березня вони контролювали 80% території області, де проживало близько 45% населення, та стояли за 30-40 кілометрів від обласного центру.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Відповідна проблематика знаходила висвітлення у роботах О. Боднарчука (політична самоорганізація в соціальних мережах) [1], Б. Ковалевича (використання соцмереж у інформаційних війнах) [6], А. Руденка (роль месенджерів у формуванні політичного активізму) [13], О. Гоцур та О. Данька (комунікативний вимір соціальних мереж) [2; 3]. Про використання мережевого ресурсу в організації протестних акцій писав у своїх науково-публіцистичних розвідках Б. Мирошніченко [10], а І. Парфенюк вивчав можливості соцмереж у просуванні політичних лідерів [12]. Разом з тим у спеціальній літературі досі не розглядалось питання волонтерської

активності у соціальних мережах у період суспільно-політичних криз.

Мета статті – проаналізувати форми та напрями самоорганізації волонтерського руху на прикладі телеграм-чату «Волонтеры. Это Запорожье».

Методологія дослідження. Емпіричною базою нашої наукової розвідки став контент вищезазначеного онлайн-ресурсу від 27 лютого (день запуску) до 5 липня 2022 року. Цей масив інформації є гіпертекстом – особливим способом комунікації та організації мережевого простору, за якого повідомлення подаються у вигляді сітки взаємопов'язаних смислів та значень. Серед основних характеристик гіпертексту дослідники виділяють інтерактивність, відкритість та гранулярність [11]. В контексті нашого дослідження до них також варто додати високий зовнішній вплив та емоційну заангажованість авторів. Все це дозволяє застосовувати для організації наукового пошуку метод неформалізованого контент-аналізу через виділення тематичних одиниць аналізу інформації (допомога армії, підтримка вимушених переселенців, сприяння в евакуації із окупованих територій, логістика по Україні та за кордон тощо). Через швидкі зміни військової та соціально-економічної ситуації нами було обрано три періоди для аналізу гіпертекстової інформації телеграм-чату «Волонтеры. Это Запорожье», кожний з яких охоплював п'ять днів, – із 27 лютого по 2 березня, із 1 по 5 травня та з 1 по 5 липня 2022 року. Це дозволило повною мірою відстежити динаміку настроїв та активності волонтерської спільноти Запоріжжя у перші п'ять місяців війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як і по всій країні, перші дні війни у Запоріжжі запам'яталися довгими чергами та пустими полицями у супермаркетах, облогою банкоматів та переповненими потягами на Захід. Через запровадження комендантської години та масовий виїзд людей із міста було фактично паралізовано роботу громадського транспорту, аптек та сфери обслуговування. Вперше з часів Другої світової війни призупинили виробництво металургійні підприємства – головні роботодавці обласного центру. На цьому тлі, враховуючи інформаційний хаос та практично повну відсутність офіційної інформації про військову ситуацію у регіоні, набуває поширення паніка. Характерними проявами її стають поширення різноманітних чуток та фейків – «російський десант вже висадився на мости», «завтра буде штурм обласної поліції» або «танкова колона підходить до Запоріжжя з Півдня, все пропало».

У той же час початок широкомасштабної російської агресії став потужним стимулом для громадянської активності та самоорганізації. Коріння волонтерського руху в обласному цен-

трі сягають 2013–2014 років, коли протягом трьох місяців до участі у запорізькому Майдані долучалось від 10 до 15 тисяч городян. Згодом значна частина із них збирали гроші, продукти та амуніцію для Української армії, підтримували вимушених переселенців із Донецької та Луганської областей, родини загиблих та поранених. За оцінками соціологів, наприкінці 2017 року у різних формах волонтерської активності брали участь 37% жителів Запоріжжя [4, с. 23]. Після певної стабілізації ситуації на Сході, зміни внутрішньополітичних пріоритетів команди В. Зеленського та зникнення військової тематики з інформаційного простору цей рух пішов на спад, але після 24 лютого набув принципово нового кількісного та якісного наповнення.

Одним із важливих цифрових інструментів залучення громадян до захисту рідного міста став телеграм-чат «Волонтеры. Это Запорожье», який створили адміністратори одногоименного інформаційного ресурсу (понад 160 тис. підписників). Свій загальний емоційний стан учасники нової платформи описували так: «сидеть дома нет сил, пробуем принести хоть какую-то пользу», «уже невозможно читать эти страшные новости», «если что-то не так, то поправьте, я все это делаю впервые». Вже із четвертого дня великого нападу Росії чат став виконувати одразу декілька важливих функцій – інформаційну (поширення важливих новин про особливості життя міста за військового стану), комунікативну (обмін даними про потреби оборонців Запоріжжя), координуючу («перекличка» хто і чим може допомогти), мобілізаційну (збір людей для будівництва укріплень, виготовлення запалювальних сумішей проти техніки та живої сили противника, плетіння маскувальних сіток тощо) та емоційно-релаксаційну (можливість долучитися до

корисної справи, зняти стрес та нервовість, відчутти причетність до соціальної спільноти із схожими цінностями). У цьому контексті сформувати повне уявлення про волонтерську активність на першому тижні війни нам допоможе таблиця 1.

Наведені дані демонструють нам кілька тенденцій. По-перше, із зростанням популярності та кількості абонентів чату майже у геометричній прогресії збільшувалось число людей, які пропонували свою допомогу на будь-які роботи, пов'язані із захистом міста. Багато хто писав цілими родинами та компаніями («на завтра есть четыре пары свободных рук – два парня и две девушки, Правый берег», «две девушки на Кичкасе готовы помогать», «три крепких парня 23 лет, скажите, что нужно делать и куда подъезжать»). Значна кількість волонтерів одразу повідомляли про свої професійні компетентності («автослесарь, могу ремонтировать технику для военных», «профессиональная швея, готова шить бронежилеты»), а дехто готувався працювати зі своїм професійним інструментом.

По-друге, вже за кілька днів почався процес самоорганізації волонтерської спільноти, територіальний та функціональний розподіл обов'язків із збирання, сортування та передачі допомоги. У процесі спілкування учасники самі брали на себе певні обов'язки, розподілялись по районах міста, визначались із місцями розташування складів та волонтерських центрів. Варто відзначити, що абсолютна більшість із цих активістів раніше не займалися громадською діяльністю та не цікавились політикою. Таким чином, завдяки мережевим інструментам відбувався процес інституціоналізації соціальних зв'язків. Спочатку виділялась група зацікавлених осіб, які знайомились у телеграм-чаті та далі продовжували між-

Таблиця 1

Тематика повідомлень у телеграм-чаті «Волонтеры. Это Запорожье» протягом 27 лютого – 3 березня 2022 року

Дата	Вільні руки	«Бендеро-смузі» та «їжаки»	Будівництво укріплень	їжа та одяг для військових	Військове спорядження	Медична допомога та ліки	Транспорт	Допомога переселенцям	Безпека	Інше	Разом
27.02	21	29	6	16	13	10	15	3	9	5	127
28.02	69	71	15	44	31	9	32	7	9	7	294
01.03	70	37	22	78	28	24	39	10	7	4	319
02.03	130	27	20	80	61	23	77	9		6	433
03.03	115	22	37	48	62	42	65	24	1	2	418
Разом	405	186	100	266	195	108	228	53	26	24	1591
у %	25,5	11,7	6,3	16,7	12,3	6,8	14,3	3,3	1,6	1,5	100

собистісне онлайн- чи офлайн-спілкування, визначали пріоритетні напрями своєї роботи, оформлювалися в усталені спільноти, налагоджували сталі зв'язки із більш-менш стабільним колом військових частин, загонів територіальної оборони та добровольчих формувань.

По-третє, через тематичні діалоги на онлайн-ресурсі відбувалось вироблення нових соціальних практик за екстремальних умов, коли традиційні соціальні інститути були не в змозі задовольнити важливі потреби. Закрито більшість аптек – виникають домовленості про обмін необхідними ліками; не працює громадський транспорт – набуває поширення «телеграм-бла-бла-кар» – безкоштовний підвіз людей на власному авто; лікарні не справляються із великим потоком поранених бійців – активісти оголошують збір медпрепаратів, харчів, одягу тощо.

На окрему увагу заслуговує самоорганізація заради захисту Батьківщини. Вже з обіду 24 лютого у всіх районах міста тисячі людей почали готувати коктейлі Молотова або «бендеро-смузі» для боротьби із ворогом в умовах щільної міської забудови. Загроза швидкого початку вуличних боїв була досить реальною, адже, за інформацією депутата міської ради, військовослужбовця Андрія Согоріна на його сторінці у мережі Фейсбук, на той час на захисті Запоріжжя проти набагато переважаючих сил Росії стояв лише 9-й оперативний полк Національної Гвардії України. До цієї роботи долучилися містяни різного віку та соціального стану. Наприклад, до групи у складі якої працював автор в обласному центрі молоді протягом 26 лютого – 1 березня 2022 року, входили два айтішники, бармен, троє школярів, двоє студенток, пара пенсіонерів, шкільна вчителька та працівник «Запоріжсталі». Також варто звернути увагу і на стихійну розробку піщаних кар'єрів для постачання будівельного матеріалу для блокпостів. Як бачимо із таблиці, кількість таких звернень зростала щодня, адже входи та вікна на всіх важливих об'єктах управлінської та соціальної інфраструктури міста барикадувалися мішками з піском. На території Запоріжжя працювали щонайменше чотири «розкопи» у Комунарському, Олександрівському та Хортицькому районах, де у різні дні було задіяно від 300 до 500 наших земляків.

Також у перші дні великого російського вторгнення виникає ситуативна консолідація людей заради охорони громадського порядку. Лунають пропозиції об'єднуватись для патрулювання вулиць та збереження власного майна – «охотники, у кого есть гладкоствольное или нарезное оружие, давайте сами создавать отряды», «кто готов на патрулирование по районам или срочную помощь, ставит хештег района и количество человек», «в спальные районы города нужны большие

засовы на подъезды от мародеров». Поруч із цим у обговореннях всередині ресурсу стаються напади страху та підозрливості – «Ребята, что значит красная лампочка? Шли два парня, на голове какая-то красная лампочка, типа как фонарь у шахтеров», «если 2 дня подряд видим, как идёт переключка фонарями, что делать?». Разом з тим висловлювались ідеї «самостійно відкрити» (тобто, фактично пограбувати) мережу магазинів «Спортмастер», яка начебто належить російським інвесторам.

Разом із координацією соціальної активності телеграм-чат став відігравати роль гуманітарної платформи, до якої долучаються не лише фізичні, але й юридичні особи. Підприємці запрошували співробітників до «чоловічої» мережі супермаркетів «TRASH», багато штатних працівників було мобілізовано, шукали транспорт для підвозу персоналу на хлібозаводи, безкоштовно пропонували бетонні блоки для загородження доріг, 1,5 тони сиру та 500 кг сметани, солоні горішки, в'ялене м'ясо, воду, енергетичні напої та навіть чоловічий одяг.

Загалом, на першому етапі війни, коли існувала значна загроза захоплення Запоріжжя російськими загарбниками, ресурс «Волонтеры. Это Запорожье», кількість передплатників якого досягла 15 тис. осіб, відіграв значну роль у розгортанні та координації волонтерського руху на підтримку Української армії та захисту рідного міста. Його діяльність стимулювала появу волонтерських телеграм-спільнот – «Руки допомоги», «Перекресток Шевченковский», «Волонтеры Запоріжжя», «Волонтеры ЖД Запоріжжя» та багатьох інших.

На середину весни, після поразки окупантів під Києвом, перенесення епіцентру бойових дій на Донбас та стабілізації фронту на Запорізькому напрямку, загальна атмосфера у місті суттєво змінилася, а разом із нею – і тематика онлайн-чату.

Таблиця звертає нашу увагу на кілька моментів. По-перше, із середини березня 2022 року Запоріжжя зіткнулось із величезним потоком біженців із тимчасово окупованих територій, зокрема, із зруйнованого рашистами Маріуполя. Окупанти жодного разу не дали можливості провести повноцінну евакуацію «зеленими коридорами». За таких умов люди намагались самоорганізуватися та на свій страх і ризик, під обстрілами ворога, їхати на вільну територію. Виникає цілий ряд нових соціальних практик – кому, скільки і коли давати хабарів для швидкого проїзду ворожих блокпостів та принизливих фільтраційних процедур, як спілкуватися із перевізниками, щоб гарантовано доїхати до місця призначення, з яких точок збору в окупованих містах та селах можна потрапити на евакуаційні автобуси, як підготуватися до далекої дороги, щоб не опинитися у концтаборі загарбників тощо.

**Тематика повідомлень у телеграм-чаті
«Волонтери. Это Запорожье» протягом 1-5 травня 2022 року**

Дата	Вільні руки	Поїздки на тимчасово окуповану територію	Поїздки по Україні та за кордон	Житло для переселенців	Гуманітарна та фінансова допомога для переселенців	Робота для переселенців	Допомога армії	Медицина та ліки	Інше	Разом
01.05	1	16	10	10	16	3	26	4	8	94
02.05	1	31	12	7	20	3	33	6	10	123
03.05	4	23	12	21	20	4	34	2	6	126
04.05	3	35	10	9	23	2	45	9	9	145
05.05	5	17	17	11	15	2	24	6	2	99
Разом	14	122	61	58	94	14	162	27	35	587
у %	2,4	20,8	10,4	9,9	16,1	2,4	27,6	4,5	5,9	100

По-друге, варто враховувати той факт, що рух через єдиний на всю лінію фронт пункт пропуску в м. Василівка має двохсторонній характер. Незважаючи на всі жахи окупації, багато людей все ж таки прагне потрапити до захоплених Росією населених пунктів, не бажаючи змінювати свої звички на тлі нових історичних обставин. Незмінна протягом тривалого часу лінія бойових зіткнень де-факто починає виконувати функції державного кордону та створювати замкнуті поля інституціональної регуляції [7, с. 48]. Прагнучи закріпити такий порядок, голова окупаційної адміністрації Є.Балицький запровадив практику примусової депортації українців, які чинять опір російським загарбникам [5].

По-третє, істотні зміни сталися у самому обласному центрі, який стає не лише форпостом національного спротиву Південної України, але й потужним переселенським хабом. За півроку війни через Запоріжжя пройшло понад 400 тис. біженців, 90 тис. із яких залишилися на постійне проживання (майже 13% довоєнного населення міста). Серед них було 16 тис. мешканців Донецької області, зокрема, близько семи тис. маріупольців, багато полонівців, гуляйпільців та оріхівців [14]. При цьому російські військові активно протидіяли міграції населення із окупованих територій – постійно перекривали блокпости, вимагали гроші за можливість швидкого проїзду, залякували швидким наступом та знищенням Запоріжжя.

Поруч із гуманітарними питаннями вагоме значення у цей період також зберігає допомога Збройним Силам України. Проте, порівняно з першими днями війни, характер запитів суттєво змінився. Замість їжі та теплої одягу

сотні щойно мобілізованих військовослужбовців просили бронезилети, плитоноски, тактичне взуття, автомобілі, дрони і тепловізори для своїх підрозділів. На жаль, це свідчить, що держава виявилася абсолютно неготовою для швидкого розгортання армії за умов найбільшої за останні 80 років війни в Європі. У той же час слід звернути увагу і на подальший розвиток взаємодопомоги через нашу онлайн-платформу, завдяки якій вимушені переселенці безкоштовно або за пільговими цінами швидко знаходили меблі, дитячі іграшки, кухонне приладдя та інші речі для життя у новому місті. А ось різке зменшення кількості людей, які пропонували свою допомогу, пов'язане як із похваленням економічного життя, відновленням роботи частини господарчого комплексу, так і зі зміною характеру волонтерської діяльності, переходу від масштабних разових заходів до кропіткої системної роботи.

До середини літа стає зрозуміло, що війна не закінчиться ні за два тижні, ані за місяць. Із спринтерського забігу волонтерська праця перетворюється на затяжний марафон. Дуже часто це призводить до виникнення синдрому емоційного вигорання (СЕВ) – стресової реакції на професійне або громадське навантаження, що зумовлює зниження якості роботи, втрату інтересу до неї та навіть зміни виду діяльності. Окремі прояви СЕВ (наростання тривоги та депресії, порушення сну, байдужість та деперсоналізація навколишнього світу) спостерігаються у 61% армійських волонтерів [9, с. 60].

Із таблиці бачимо, що на тлі загального падіння онлайн-активності, структура звернень за два місяці майже не зазнала змін.

Тематика повідомлень у телеграм-чаті
«Волонтеры. Это Запорожье» протягом 1-5 липня 2022 року

Дата	Вільні руки	Поїздки на тимчасово окуповану територію	Поїздки по Україні та за кордон	Житло для переселенців	Гуманітарна та фінансова допомога для переселенців	Робота для переселенців	Допомога армії	Медицина та ліки	Інше	Разом
01.07	1	8	11	6	17	5	15	6	3	72
02.07	1	7	6	8	15	1	7	5	2	52
03.07	-	8	9	7	15	1	9	1	-	50
04.07	1	6	2	6	18	3	6	3	2	47
05.07	2	9	4	1	4	6	6	1	5	38
Разом	5	38	32	28	69	5	43	16	12	248
у %	2,0	15,3	12,9	11,3	27,8	2,0	17,3	6,5	4,8	100

Позитивним моментом є суттєве зменшення частки запитів від військовослужбовців, їхніх рідних та близьких, що може свідчити про поліпшення постачання у нашому війську. Разом з тим актуальними лишаються прохання про авто, тепловізори та маскувальні сітки на лінію фронту.

Незважаючи на нормалізацію роботи залізничного та автомобільного транспорту, актуальними лишаються безкоштовні або пільгові поїздки по Україні та за кордон. Від підписників звучать запитання щодо можливості виїзду чоловіків призовного віку за межі нашої області, правил ввезення домашніх тварин до країн Європейського Союзу, передачі вантажів та посилок до зони активних бойових дій тощо.

Разом з тим набагато ускладнилось сполучення із територіями, які тимчасово зайнято ворогом. З одного боку, збільшився потік біженців із Херсонщини, Мелітополя та Бердянська Люди, які ще навесні та на початку літа чекали на швидке звільнення, не витримують життя у полоні та за будь-якої нагоди намагаються потрапити до вільної України. З іншого – окупанти намагаються повністю ізолювати від зовнішнього світу підконтрольні їм райони, запроваджуючи спеціальні перепустки, викрадаючи чоловіків та забороняючи виїзд дітям шкільного віку [8]. Виходячи із цього, можемо впевнено говорити, що на тимчасово окупованих територіях Півдня України відбувається швидкий експорт неототалітарного режиму із Росії – із суворим механізмом поліцейського контролю, придушення незгодних та тотального ізоляціонізму.

Проте у Запоріжжі перед вимушеними мігрантами також постає чимало перешкод, основна із яких – труднощі із пошуком житла.

Чим щільнішим стає потік людей зі Сходу та Півдня, тим важче стає знайти помешкання для родин із дітьми та хатніми улюбленицями. Найбільше проблем виникає у переселенців із сільської місцевості, значна частина з яких раніше ніколи на тривалий час не покидали рідний край. Вони змушені кардинально змінювати своє життя, оселятися у багатоповерхівках, оскільки орендувати приватні будинки за нормальною ціною стає майже нереально, змінювати сферу професійної діяльності, набувати нових трудових навичок та компетенцій, які потрібні на ринку праці великого міста. Загалом, у цих людей спостерігається криза ідентичності – втрата почуття самого себе та неможливість пристосування до нових обставин, уявний розрив між вимогами нової ситуації та колишніми установками і поглядами [15, с. 112]. Для сприяння адаптації вимушених переселенців у Запоріжжі було створено гуманітарні хаби для жителів Бердянського, Василівського, Мелітопольського та Пологівського районів, де вони можуть отримати повний спектр допомоги – від гуманітарної до правової.

Висновки. У ході нашого дослідження ми дійшли таких висновків. По-перше, із початку широкомасштабної російської агресії проти України одним із потужних інструментів консолідації небайдужих громадян для захисту рідного міста стає телеграм-чат «Волонтеры. Это Запорожье». За умов розгубленості влади, паніки серед населення та браку достовірної інформації про стан справ на передовій, цей майданчик допомагає перевести активність людей та їхнє бажання бути корисними у практичну офлайн-площину, швидко організувати необхідні оборонні роботи, забезпечити

речами першої необхідності щойно створені армійські підрозділи. Можна стверджувати, що висока громадянська активність жителів Запоріжжя та масові приготування до відбиття ворожого нападу і вуличних боїв стали одним із важливих чинників зупинки руху окупаційних військ на північ.

По-друге, завдяки мережевим інструментам відбувалось зародження нових соціальних практик та інституціоналізація організаційних і ресурсних зв'язків, що виникали стихійно. При цьому досвід участі у самоорганізаційних структурах, де немає жорсткого вертикального керівництва та детального планування, набували люди, які раніше не долучались до громадської роботи та не цікавилися політикою. Ситуативна консолідація користувачів чату виникає під час видобування піску, спорудження блокпостів на ключових об'єктах та магістралях міста, приготування їжі для солдат, патрулювання вулиць та охорони громадського порядку, виготовлення «бендеро-смузи» тощо.

По-третє, контент онлайн-чату змінювався відповідно до динаміки військової та соціально-економічної ситуації. Якщо на початку переважала оборонна та безпекова проблематика (47%), то за п'ять місяців акцент змістився на гуманітарні питання (72%). До середини літа одним із пріоритетів стає допомога у соціальній адаптації та працевлаштуванні для вимушених переселенців, які відчувають гостру ідентифікаційну кризу, що пов'язана із зміною місця проживання, найближчого соціального оточення та способу життя.

Серед перспектив подальших наукових розвідок – дослідження внеску телеграм-каналів у формування інформаційного простору за часів війни, донесення об'єктивної інформації до мешканців тимчасово окупованих регіонів, виявлення та висвітлення діяльності колаборантів для майбутніх судових процесів над посібниками ворога.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боднарчук О.В. Політична самоорганізація громадян України у соціальних мережах. *Грані*. 2014. № 6. С. 121–125.
2. Гоцур О. Соціальні мережі та блоги як інструменти реалізації PR-кампанії. *Вісник Львівського університету. Серія «журналістика»*. 2021. Вип. 50. С. 196–204. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2021.50.11110>
3. Данько Ю. Соціальні мережі як засіб політичної комунікації. *European political and law discourse*. 2015. Vol. 2. Is. 2. С. 204–209. Режим доступу: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2015/2015-2-2/32.pdf> (дата звернення: 05.08.2022).
4. Звіт про результати соціологічного дослідження «Електоральні настрої запоріжців: осінь 2017 року» / За ред. Кузьмичової Н.Ю. Запоріжжя : MLS-group, 2017. 35 с.
5. Из Мелитополя депортируют всех, кто не любит Россию – обыкновенный фашизм. Режим доступу: https://ria-m.tv/news/292647/iz_melitopolya_deportiruyut_vseh_kto_ne_lyubit_rossiyu_obyiknovennyiy_fashizm.html (дата звернення: 06.08.2022).
6. Ковалевич Б.В. Соціальні мережі як новий інструмент ведення інформаційних війн у сучасному світі. *Грані*. 2014. № 4. С. 118–121.
7. Кононов И.Ф. Проблема границ и ее значение для социологии. *Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : Збірник наукових праць* / відп. ред. В.С. Бакіров. Харків : Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2004. С. 45–49.
8. Люди умирают в очереди на блокпосту в Васильевке: оккупанты блокируют проезд. Режим доступу: <https://radatv.online/ru/news/12237> (дата звернення: 05.08.2022).
9. Маркова М.В., Глаголич С.Ю. Особливості емоційного вигорання та його роль в структурі дезадаптації волонтерів, діяльність яких пов'язана із забезпеченням військових в зоні АТО. *Psychological journal*. 2018. № 2. С. 50–66. DOI: <https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp50-66>
10. Мирошниченко Б. Технологии протеста. Как через мессенджеры и соцсети борются с диктаторами и запускают мировые революции. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2020/08/27/7264300> (дата звернення: 04.08.2022).
11. Місяць Н. Гіпертекст – новий крок у розвитку тексту. Волинь–Житомирщина, 2002. № 9. С. 103–105. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/14824/1/Misyats2.pdf> (дата звернення: 06.08.2022).
12. Парфенюк І. Соціальні мережі інтернету як засіб комунікації політичного лідера (на прикладі соцмереж Президента України). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 2. С. 58–65. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2017.150208>
13. Руденко А.Ф. Соціальні мережі як ефективний засіб громадської самоорганізації в сучасній Україні. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-05/Rudenko-52ea7.pdf> (дата звернення: 06.08.2022).
14. Старух: із захоплених територій через Запоріжжя вже виїхали майже 400 тисяч українців. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3540917-staruh-iz-zahoplenih-teritorij-cerez-zaporizza-vze-viihali-majze-400-tisac-ukrainciv.html> (дата звернення: 06.08.2022).
15. Хесле В. Кризис индивидуальности и коллективной идентичности. *Вопросы философии*. 1994. № 10. С. 112–113.